

تأثیر محافظه کاری در گزارشگری مالی بر مدیریت سود

سعید جبارزاده کنگرلویی^۱

سعید خدایار یگانه^۲

تاریخ پذیرش: ۸۷/۰۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۸۷/۰۶/۱۰

چکیده:

با توجه به نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص تأثیر رفتارهای محافظه کارانه در گزارشگری مالی بر مدیریت سود در سطح جهان، که بعضاً به نتایج متناقضی نیز دست یافته اند، در این پژوهش سعی کردیم تا به دو سؤال زیر پاسخ دهیم. اول اینکه، میزان بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، در طول زمان چه روندی را طی نموده است. و دوم اینکه، آیا مدیرانی که در گزارشگری مالی رفتار محافظه کارانه ای دارند، تمایل بیشتری به مدیریت سود از خود نشان می‌دهند، یا مدیران غیر محافظه کار. جهت پاسخ به سئوالات فوق و آزمون فرضیه پژوهش، نمونه ای ۹۷ عضوی از بین شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در یک دوره زمانی ۷ ساله بین سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ را انتخاب نمودیم. بعد از اندازه گیری محافظه کاری از طریق مدل گیولی وهاین و مدیریت سود از طریق مدل تعدیل شده جونز، به آزمون فرضیه پژوهش پرداختیم. نتایج بدست آمده از بررسی روند بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی، نشان دهنده سطح بکارگیری محافظه کاری بسیار پایین و نزدیک به صفر می‌باشد که نشان از عدم بکارگیری محافظه کاری در تهیه صورتهای مالی توسط مدیران شرکتها می‌باشد. از طرفی دیگر و با توجه به نتیجه فوق، فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر تأثیر محافظه کاری در گزارشگری مالی بر روی رفتار مدیریت سود، مورد تأیید قرار نگرفت.

واژه‌های کلیدی: محافظه کاری^۱، مدیریت سود^۲، گزارشگری مالی^۳

^۱ - دانشجوی دکتری و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه (نویسنده مسئول و طرف مکاتبه) Dr_jabbarzadeh@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد حسابداری sacedveganeh@yahoo.com

۱- مقدمه

می‌کنند و این در حالی است که با استفاده از محافظه کاری، شرکتها در گزارشگری مالی، عمداً عملکرد عملیاتی شرکت را با مطلوبیت کمتری گزارش می‌کنند. علاوه بر کاربردهای متفاوت مفاهیم فوق در حسابداری نتایج پژوهش‌های پژوهشگران، یافته‌های متناقضی را نشان می‌دهد. مثلاً لوبو و زوهو^۴ در سال ۲۰۰۶، در پژوهش‌های خود دریافتند، شرکتی که گزارشگری مالی محافظه کارانه ای ارائه می‌کنند می‌تواند رفتارهای مدیریت سود بیشتری داشته باشند. در مقابل زوهو^۵ در سال ۲۰۰۸، به این نتیجه رسیده، شرکتی که گزارشگری مالی محافظه کارانه ای ارائه می‌کنند، کمتر به مدیریت سود می‌پردازند. (زوهو، ۲۰۰۸) با توجه به نتایج متضاد ذکر شده در بالا، در این پژوهش رابطه بین محافظه کاری به عنوان یکی از ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری و مدیریت سود مورد بحث و بررسی قرار گرفته و سعی می‌شود تا بدین سؤال پاسخ داده شود که آیا مدیرانی که در گزارشگری مالی رفتار محافظه کارانه ای دارند، تمایل بیشتری به رفتارهای مدیریت سود نشان می‌دهند یا مدیران غیر محافظه کار؟

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

نقش اصلی گزارشگری مالی انتقال اثربخش اطلاعات مالی به افراد برون سازمانی به روشی معتبر و به موقع است. برای انجام این مهم، مدیران از فرصت‌هایی برای اعمال قضاوت در گزارشگری مالی برخوردار شده‌اند. مدیران می‌توانند از دانش خود در باره فعالیت‌های تجاری برای بهبود اثربخشی صورتهای مالی به عنوان ابزاری برای انتقال اطلاعات به سرمایه گذاران و اعتبار دهندگان بالقوه استفاده نمایند. با این حال، چنانچه مدیران برای گمراه کردن استفاده کنندگان از صورتهای مالی، از طریق اعمال اختیارات خود در زمینه گزینش‌های حسابداری در گزارشگری مالی، انگیزه‌هایی داشته باشند، احتمال می‌رود مدیریت سود

مدیران به عنوان تهیه کنندگان صورتهای مالی با وقوف کامل بر وضعیت مالی شرکت و با برخورداری از سطح آگاهی بیشتر نسبت به استفاده کنندگان صورتهای مالی (کردستانی، امیریگی، ۱۳۸۷) از یک طرف و افزایش اطلاعات مدیران راجع به روش‌ها و دستورالعمل‌های حسابداری، همگام با قدرت گرفتن بازارهای سرمایه و همچنین انعطاف پذیری اصول و استانداردهای پذیرفته شده حسابداری از طرفی دیگر، منجر به ایجاد انگیزه‌های بیشتر در مدیران جهت ارائه تصویری مطلوب از وضعیت مالی واحد تجاری از طریق پدیده‌ی نوظهوری به نام مدیریت سود گردید. (جوادیان کوتنایی، ۱۳۷۹) به عنوان مثال، مدیران ممکن است جهت دستیابی به اهداف مدنظر خود دارائیه‌ها و درآمدها را بیش از واقع و یا بدهی‌ها و هزینه‌ها را کمتر از واقع گزارش نمایند که نتیجه کلی این عملیات موجب ایجاد تصویری بهتر از وضعیت مالی واقعی واحد تجاری می‌گردد، که در نهایت منجر به افزایش انگیزه تزریق سرمایه و منابع مالی از طریق افراد برون سازمانی به واحد تجاری می‌شود. در چنین شرایطی اصول و رویه‌های حسابداری به پشتوانه مراجع تدوین کننده استانداردهای حسابداری با هدف متعادل کردن خوش بینی مدیران، حمایت از ذینفعان و ارائه منصفانه صورتهای مالی، مفهوم محافظه کاری را بکار می‌برند (کردستانی و دیگران، ۱۳۸۷). محافظه کاری در واقع واکنشی است احتیاطی که در شرایط نبود اطمینان نسبت به آینده بکار برده می‌شود، چون همیشه آینده در ابهام قرار دارد و به هیچ وجه نمی‌توان آینده را به طور دقیق برآورد کرد. محافظه کاری و مدیریت سود در حسابداری دارای کاربردهای متفاوتی برای گزارشگری مالی هستند. مدیریت سود بدین معنا است که شرکتها در گزارشگری مالی اطلاعات را بیشتر در جهت انعکاس عملکرد عملیاتی شرکت گزارش

واقع نشان دادن عمدی بدهی‌ها و هزینه‌ها را نیز مجاز نمی‌شمارد، برای اینکه در این صورت، صورتهای مالی بی طرفانه نبوده و از قابلیت اتکاء و کیفیت مناسبی نیز برخوردار نخواهد بود. از اینرو، شرکتی که اقدام به مدیریت سود می‌کند می‌تواند با تفسیر غیر واقعی و جانبدارانه محافظه‌کاری در راستای اهداف مدیریت سود، از محافظه‌کاری به عنوان ابزاری برای بیش از واقع نشان دادن هزینه‌ها و بدهی‌ها یا کمتر از واقع نشان دادن دارائیها و درآمدها و یا بالعکس استفاده نمایند و این در حالی است که چارچوب نظری IASB مدیریت سود را به واسطه کمتر از واقع نشان دادن عمدی درآمدها و بیش از واقع نشان دادن عمدی هزینه‌ها را توصیف مناسبی از محافظه‌کاری نمی‌داند. (مانیل، لارا، مورا^۷، ۲۰۰۵) در مورد محافظه‌کاری در گزارشگری مالی دو دیدگاه کاملاً متفاوت وجود دارد. برخی از پژوهش‌گران، محافظه‌کاری را برای استفاده کنندگان و تحلیل‌گران صورتهای مالی مفید دانسته و برای آنها نقش اطلاعاتی قائلند. این گروه معتقدند که محافظه‌کاری باعث افزایش مقدار اطلاعات گزارش شده در بازارهای اوراق بهادار می‌گردد. همچنین این گروه معتقدند که محافظه‌کاری در گزارشگری مالی موجب بهبود کیفیت اطلاعات ارائه شده از سوی مدیریت می‌گردد. در واقع مدیران در راستای به حداکثر رساندن مطلوبیت خود انگیزه‌ای برای پنهان ساختن اخبار بد مربوط به شرکت و گزارش هر چه سریع‌تر اخبار خوب را دارند، که در این بین محافظه‌کاری می‌تواند با تعدیل آثار منفی این گونه تلاش‌ها موجب افزایش کیفیت گزارشگری مالی از طریق شفاف ساختن اطلاعات ارائه شده در صورتهای مالی گردد. همچنین چن^۸ در سال ۱۹۹۱، اثبات نمود که محافظه‌کاری می‌تواند نقش مؤثری در کاهش منافع حاصل از مدیریت سود که توسط مدیران ارشد سازمان‌ها انجام می‌شود، بازی کند. (شورورزی، برزگر،

رخ دهد. (بولو، حسینی، ۱۳۸۶) مدیریت سود به عنوان برداشتن گام‌های آگاهانه در محدوده اصول پذیرفته شده حسابداری برای رساندن سود گزارش شده به سطح سود مورد نظر تعریف شده است، که این عمل از طریق دستکاری‌های حسابداری انجام می‌شود. (ملانظری، کریمی‌زند، ۱۳۸۶) امروزه مدیریت سود یکی از موضوعات بحث‌انگیز و جذاب در پژوهش‌های حسابداری به شمار می‌رود، به دلیل این که سرمایه‌گذاران به عنوان یکی از فاکتورهای مهم تصمیم‌گیری، توجه خاصی به رقم سود دارند. پژوهش‌ها نشان داده است که نوسان کم و پایداری سود حکایت از کیفیت آن دارد، به این ترتیب سرمایه‌گذاران با اطمینان خاطر بیشتری، اقدام به سرمایه‌گذاری در سهام آن شرکتی می‌کنند که روند سود باثبات تری داشته باشند. لذا در این راستا، مدیریت سود را می‌توان روشی برای آرایش اطلاع‌رسانی وضعیت مالی مطلوب شرکتها دانست که از طریق مداخله مدیریت در فرآیند تعیین سود به انجام می‌رسد. (نوروش، نیکبخت، سیاسی، ۱۳۸۴)

در حسابداری، محافظه‌کاری یکی از ویژگی‌های برجسته گزارشگری مالی است که در سالهای اخیر به واسطه رسوایی‌های مالی مشاهده شده از قبیل شرکت انرون و ورلدکام، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است، در حالی که اکثر حسابداران وجود محافظه‌کاری را قبول دارند ولی تاکنون تعریف روشنی از آن ارائه نشده است و هنوز ابهاماتی در این زمینه باقی مانده است. (کردستانی و دیگران، ۱۳۸۷) طبق چارچوب نظری ارائه شده توسط IASB^۹، محافظه‌کاری بدین صورت تعریف شده است که: نپایستی دارائیها و درآمدها بیش از واقع و بدهی‌ها و هزینه‌ها کمتر از واقع نشان داده شوند. همچنین چارچوب نظری IASB، بیان می‌نماید که محافظه‌کاری، کمتر از واقع نشان دادن عمدی دارائیها و درآمدها و همچنین بیش از

۱۳۸۸) لافاند و واتز نیز در سال ۲۰۰۸، متوجه شدند که سرمایه گذاران خواستار اعمال محافظه کاری در هنگام ارزیابی‌ها و ارائه گزارش‌ها هستند. آنها دلیل اصلی این تقاضا از طرف سرمایه گذاران را کاهش نبود تقارن اطلاعاتی می‌دانند. (لافاند، واتز^۹، ۲۰۰۸)

از طرفی دیگر، برخی از پژوهشگران معتقدند که محافظه کاری کیفیت اطلاعات را کاهش می‌دهد، طرفداران این دیدگاه، مخالف محافظه کاری هستند. به اعتقاد آنها محافظه کاری باعث کاهش کیفیت اطلاعات ارائه شده در صورتهای مالی می‌شود و این امر می‌تواند زیان‌های هنگفتی را برای سرمایه گذاران و سایر استفاده کنندگان از صورتهای مالی به همراه داشته باشد. به اعتقاد این گروه، سطح محافظه کاری بالاتر با اصرار به گزارش پایین تر درآمد ارتباط مستقیمی دارد. انجمن حسابداران رسمی آمریکا معتقد است که محافظه کاری کیفیت اطلاعات حسابداری را کاهش می‌دهد، زیرا می‌تواند به سوگیری‌های سیستماتیک و تحریف واقعی وقایع اقتصادی منجر شود. روی چادهری و واتز^{۱۰} در سال ۲۰۰۷، نشان داده اند که سطوح بالای محافظه کاری به عنوان تمایلی جهت کم نشان دادن درآمدها معرفی می‌شود. پایک و همکارانش^{۱۱} در سال ۲۰۰۷، در تحقیقات خود نشان داده اند که شرکتهای دارای سطوح بالای محافظه کاری نسبت به شرکتهایی که دارای سطوح پایین تر محافظه کاری هستند، درآمد کمتری را گزارش می‌کنند. آنها دلیل اصلی این مطلب را پافشاری بیش از حد و نامطلوب محافظه کاری به گزارش کمتر از واقع سطوح مختلف درآمدی می‌دانند. (شورورزی و همکاران، ۱۳۸۸) کوهن و دیگران در سال ۲۰۰۵، در پژوهشی در خصوص مدیریت سود بعد از قانون ساربینز آکسلی (SOX) به این نتیجه رسیدند که میزان مدیریت سود بعد از اعمال این قانون کاهش یافته است. آنها همچنین دریافتند که در طی دوره اعمال این قانون

مدیریت سود واقعی افزایش یافته است، در حالی که زهو و لبو در سال ۲۰۰۶، در پژوهش‌های خود دریافتند، شرکت‌هایی که گزارشگری مالی محافظه کارانه‌ای ارائه می‌کنند، می‌توانند رفتارهای مدیریت سود بیشتری داشته باشند، در مقابل زهو در سال ۲۰۰۸، دریافت شرکتهای ارائه کننده گزارشگری مالی محافظه کارانه کمتر به مدیریت سود می‌پردازند. (زهو، ۲۰۰۸)

با توجه به نتایج متناقض بدست آمده در خصوص تأثیر محافظه کاری در گزارشگری مالی بر روی مدیریت سود و کاربرد متفاوت محافظه کاری و مدیریت سود در گزارشگری مالی که هر کدام می‌توانند به تنهایی تأثیر بسزایی بر روی کیفیت گزارشگری مالی و در نتیجه کارایی بازار سرمایه و رفتار استفاده کنندگان از صورتهای مالی داشته باشد، این پژوهش به بررسی ارتباط بین دو مقوله محافظه کاری و مدیریت سود در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته، تا شاید بتوان از این طریق گامی مفید در جهت شفافیت هرچه بیشتر بازار سرمایه و تکمیل ادبیات مربوط به این دو مقوله در بازار سرمایه ایران برداشت.

۳- سئوالات پژوهش

بطور کلی یافته‌های گیولی وهاین^{۱۲} (۲۰۰۷) حاکی از آن است که با گذشت زمان اقلام تعهدی غیر عملیاتی هر سال نسبت به سال قبل به صورت معناداری کمتر شده است. به عبارت دیگر، طبق نتایج به دست آمده، محافظه کاری در طول زمان افزایش یافته و مدیران برای گزارشگری مالی از روش‌هایی استفاده می‌کنند که منجر به حداقل شدن سود انباشته می‌گردد. (مهرانی، محمد آبادی، ۱۳۸۸) بر اساس مطالب فوق سؤال اول به این صورت در ذهن محقق شکل گرفت که میزان محافظه کاری در شرکتهای

شکل زیر قابل طرح است که، آیا مدیرانی که در گزارشگری مالی رفتار محافظه کارانه ای دارند، تمایل بیشتری به رفتارهای مدیریت سود نشان می‌دهند یا مدیران غیر محافظه کار؟ در پژوهش حاضر، با توجه به سؤال اصلی پژوهش سعی خواهد شد تا به صورت شهودی و از طریق نمودار، ابتدا روند میزان محافظه کاری بکار رفته در گزارشگری مالی در طی دوره زمانی پژوهش بررسی گردیده و بر اساس آن رابطه محافظه کاری در گزارشگری مالی و مدیریت سود در قالب فرضیه زیر مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

۴- فرضیه تحقیق

محافظه کاری در گزارشگری مالی بر روی رفتار مدیریت سود در شرکتهای پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران تأثیر معناداری دارد.

۵- روش شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر پیمانی - اکتشافی از نوع همبستگی است. جامعه آماری پژوهش شامل شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. ولی از آنجایی که حجم جامعه آماری زیاد بوده و همچنین وجود برخی ناهمگنی‌ها در بین شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران موجب گردید تا برخی شرایط ویژه برای انتخاب شرکتهای مورد آزمون در نظر گرفته شود که به شرح زیر می‌باشد:

(۱) شرکتهای نمونه انتخابی می‌بایستی از سال ۱۳۸۰ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند.

(۲) شرکتهای در فاصله زمانی تحقیق تغییر دوره مالی نداده و سال مالی آنها منتهی به ۲۹ اسفند باشد.

(۳) جزء شرکتهای سرمایه گذاری و واسطه‌گری مالی نباشد.

پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران در طی دوره پژوهش چه روندی را طی کرده است؟

از سوی دیگر، طبق چارچوب نظری هیأت استانداردهای بین المللی حسابداری (FASB) محافظه کاری به این صورت تعریف شده است که در گزارشگری مالی، دارائیهای سود نایستی بیشتر از واقع و هزینه‌ها و بدهی‌ها نایستی کمتر از واقع گزارش شوند. در تعریف فوق نکته ای که حائز اهمیت می‌باشد، این است که بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی نایستی به معنای کمتر از واقع نشان دادن عمدی دارائیهای و سود و یا بیشتر از واقع نشان دادن بدهی‌ها و هزینه‌ها استنباط شود، چرا که در این صورت گزارشات مالی از کیفیت و شفافیت مناسب برخوردار نشده و باعث ایجاد تضاد بین ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری همچون بی طرفی و بیان صادقانه اطلاعات مالی خواهد بود. و حتی این نکته جالب توجه است که در صورت داشتن چنین دیدگاهی نسبت به محافظه کاری، نه تنها محافظه کاری به عنوان یکی از ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری رعایت نمی‌شود بلکه می‌تواند منجر به افزایش رفتارهای مدیریت سود در جهت منافع مدیران و یا حمایت از سرمایه گذاران گردد. (جیان، گارسیا، بیتریز، آراسلی، ۲۰۰۵)

با توجه به مطالب ذکر شده در بالا و یافته‌های پژوهشگرانی همچون لوبو و زوهو در سال ۲۰۰۶، در خصوص رابطه بین محافظه کاری و مدیریت سود که بیان می‌دارد، شرکتهایی که در گزارشگری مالی رفتارهای محافظه کارانه بیشتری دارند، تمایل بیشتری به انجام مدیریت سود دارند. (لوبو و دیگران، ۲۰۰۶) و همچنین یافته‌های متضاد زوهو در سال ۲۰۰۸ که بیان می‌دارد، شرکتهایی که گزارشگری مالی محافظه کارانه ای ارائه می‌کنند، تمایل کمتری به مدیریت سود دارند. (زوهو، ۲۰۰۸) سؤال دوم و اصلی پژوهش به

اجرا شود که به کمترین مقدار ممکن برای سود انباشته منجر شود. گیولی وهاین به این دلیل از ارقام تعهدی و اختیاری (غیر عملیاتی) استفاده می‌کنند که از یک سو، حسابداری تعهدی مجرای برای اعمال محافظه کاری است و از سوی دیگر، اعمال اختیار از جانب مدیران در شرایط نبود اطمینان، زمینه پیدایش محافظه کاری را فراهم می‌آورد. جمع ارقام تعهدی و ارقام تعهدی اختیاری (غیر عملیاتی) این گونه محاسبه می‌شود:

$$\begin{aligned} ACC_{it} &= (NI_{it} + DEP_{it}) - CFO_{it} \\ OACC_{it} &= \Delta (AR_{it} + I_{it} + P_{it}) - \Delta (AP_{it} + TP_{it}) \\ NOACC_{it} &= ACC_{it} - OACC_{it} \end{aligned}$$

ACC = جمع ارقام تعهدی

I = موجودی مواد و کالا

NI = سود خالص قبل از ارقام غیر مترقبه

AR = حسابهای دریافتنی

DEP = هزینه استهلاک

P = پیش پرداختها

CFO = جریان نقدی عملیاتی

AP = حسابهای پرداختنی

OACC = ارقام تعهدی عملیاتی

TP = مالیاتهای پرداختنی

NOACC = ارقام تعهدی غیر عملیاتی (اختیاری)

یافته‌های گیولی وهاین حاکی از آن بود که با گذشت هر سال، ارقام تعهدی غیر عملیاتی نسبت به سال قبل به صورت معنی داری منفی تر (کوچک تر) شده است. بر این اساس، نتیجه گرفته شد که با گذشت زمان، محافظه کاری بیشتر شده است. این بدان معناست که در طول زمان، مدیران روش‌هایی را انتخاب می‌کنند که به حداقل شدن سود انباشته منجر می‌شود. این نکته نیز در خصوص مدل فوق قابل ذکر است که هرچه قدر ارقام تعهدی غیر عملیاتی (NOACC) پایین تر باشد، محافظه کاری بالا خواهد بود. (مهرانی و دیگران، ۱۳۸۸)

با در نظر گرفتن شرایط فوق در خصوص انتخاب شرکت‌های نمونه، حجم تعدیل شده جامعه آماری به ۱۵۸ شرکت تقلیل یافته که در نهایت از طریق روش نمونه گیری حذف سیستماتیک و با ۹۵٪ اطمینان آماری، تعداد ۹۷ شرکت به عنوان نمونه آماری از بین ۱۵۸ شرکت جامعه آماری در دوره زمانی ۷ ساله بین سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۶ انتخاب شدند.

در این پژوهش داده‌های مربوط به متغیرهای تحقیق از طریق گزارشات مالی بورس اوراق بهادار تهران در طی دوره زمانی به عنوان ابزار تحقیق بدست آمده است. همچنین جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای Excel، SPSS و S-plus استفاده گردیده است.

۶- مدل‌های آماری و روشهای آزمون

• روش اندازه گیری محافظه کاری گیولی وهاین (۲۰۰۷)

از منظر گریگوریو و اسکرات^{۱۴} در سال ۲۰۰۷، بکارگیری حسابداری تعهدی زمینه را برای اعمال محافظه کاری فراهم می‌آورد. برای مثال کاربرد محافظه کاری ایجاب می‌کند که برای موجودی کالا یا سرمایه گذاری‌ها ذخیره و زیان کاهش ارزش شناسایی شود. هرچند شناسایی این گونه زیان‌ها و ذخایر مرتبط با آنها سبب کاهش سود حسابداری می‌گردد، اما تأثیری بر جریان‌های نقدی ندارد. بنابراین به صورت طبیعی ارقام و جریان‌های نقدی نباید از اعمال محافظه کاری تأثیر پذیرد. گیولی وهاین با تکیه بر یک تعریف خاص، ارقام تعهدی غیر عملیاتی (اختیاری) را برای اندازه گیری محافظه کاری بکار گرفتند. بنابر تعریف مذکور، محافظه کاری زمانی در شناسایی و گزارش رویدادهای مالی اعمال می‌شود که نخست، مدیریت با ابهام و نبود اطمینان مواجه بوده و ناگزیر از انتخاب یک گزینه از بین دو یا چند گزینه باشد و دوم، روشی انتخاب و

• مدل اندازه‌گیری مدیریت سود

در این پژوهش برای اندازه‌گیری مدیریت سود از مدل تعدیل شده جونز استفاده خواهد شد که به شرح زیر است:

$$TAC_{it} / TA_{it-1} = a_{0j}(1/ TA_{it-1}) + a_{1j}(\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}) / TA_{it-1} + a_{2j}(PPE_{it} / TA_{it-1}) + e_{it}$$

همبستگی پیرسون از طریق نرم افزار S-plus استفاده گردید، در نهایت برای درک بهتر نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه پژوهش، میزان همبستگی بین متغیرهای پژوهش از طریق نمودار و به صورت شهودی ارائه شده است.

آماره دوربین-واتسون

برای آشکار کردن نوع خاصی از همبستگی سریال، آزمون مشهوری به نام دوربین-واتسون وجود دارد که به نام کاشفان آن نامگذاری شده است. از آنجایی که جمله‌های خطا در پژوهش‌های رگرسیونی رشته‌های مدیریت و اقتصاد به همبستگی سریال مثبت تمایل دارند، بنابراین معمولاً فرضیه صفر و مقابل به صورت زیر بیان می‌شوند:

$$H_0: \rho = 0$$

$$H_1: \rho > 0$$

آماره این آزمون برابر است با:

$$D = \frac{\sum_{t=2}^n (e_t - e_{t-1})^2}{\sum_{t=1}^n e_t^2}$$

که در آن n تعداد مشاهدات و e جمله خطاست. روش تصمیم‌گیری برای این آزمون به این صورت است که اگر $D > d_u$ باشد آنگاه دلیلی برای رد فرض صفر وجود ندارد و اگر $D < d_L$ باشد، آنگاه فرضیه صفر رد و فرضیه مقابل را می‌پذیریم. و اگر $d_L < D < d_u$ باشد، آنگاه آزمون بی‌نتیجه خواهد بود. توجه نمائید که d_L و d_u به ترتیب حدود پایین و بالا برای D هستند که به ازای هر n ، تعداد مشاهدات و K ، تعداد متغیرهای مستقل، توسط دوربین-واتسون در جدولی به همین نام تنظیم شده است. (بازرگان لاری، عبدالرضا، ۱۳۸۵)

TAC_{it} : جمع اقلام تعهدی (سود قبل از اقلام غیرمترقبه منهای جریان‌های نقدی عملیاتی) در سال t برای شرکت کنترل i .

TA_{it} : جمع دارائیه‌ها در سال t برای شرکت کنترل i .
 ΔREV_{it} : تغییرات درآمد طی سال $t-1$ تا t برای شرکت کنترل i .

ΔREC_{it} : تغییرات حسابها و اسناد دریافتی طی سال $t-1$ تا t برای شرکت کنترل i .

PPE_{it} : مبلغ ناخالص اموال، ماشین آلات و تجهیزات در سال t برای شرکت کنترل i .

e_{it} : مجموع خطای رگرسیون، فرض بر این است که بصورت مقطعی ناهمبسته و دارای توزیع نرمال با میانگین صفر هستند.

سپس این ضرایب برآوردی حاصل از رگرسیون‌های شرکت کنترل برای برآورد میزان اقلام تعهدی مدیریت شده برای هر شرکت نمونه از طریق کسر نمودن اقلام تعهدی مدیریت نشده از جمع اقلام تعهدی به شرح زیر بدست می‌آید.

$$TAEM_{j,t} = TAC_{jt} / TA_{jt-1} - a_{0j}(1/ TA_{jt-1}) - a_{1j}(\Delta REV_{jt} - \Delta REC_{jt}) / TA_{jt-1} - a_{2j}(PPE_{jt} / TA_{jt-1})$$

$TAEM_{j,t}$: اجزای مدیریت شده اقلام تعهدی شرکت نمونه i در سال t که معادل جمع اقلام تعهدی اختیاری است. (بولو، حسینی، ۱۳۸۶)

• مدل‌های آماری جهت آزمون فرضیه پژوهش

در پژوهش حاضر جهت آزمون فرضیه پژوهش از مدل رگرسیون چند گانه و آماره دوربین - واتسون با استفاده از نرم افزار SPSS، و آزمون ضریب

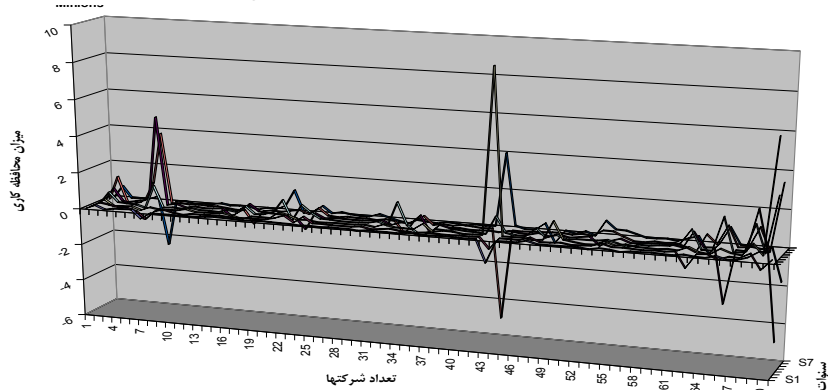
۷- بررسی کاربرد مفهوم محافظه کاری در

گزارشگری مالی در بین شرکتهای مورد آزمون

در جهت یافتن پاسخی منطقی برای سؤال اول پژوهش در خصوص وجود رفتارهای محافظه کارانه در گزارشگری مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بعد از اندازه گیری محافظه کاری در گزارشگری مالی از طریق مدل گیولی وهاین، روند محافظه کاری در طی دوره زمانی پژوهش بصورت شهودی و نموداری مورد بررسی قرار گرفت که این روند در نمودار ۱ نمایش داده شده است. همان گونه که در نمودار ۱، مشاهده می شود، میزان بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی به عنوان یکی از ویژگی های کیفی اطلاعات حسابداری در بین شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی پژوهش در سطح بسیار پایین و در حول عدد صفر در نوسان بوده که بر خلاف نتایج بدست آمده از پژوهش های گیولی وهاین (۲۰۰۷) که بیان می داشت با گذشت هر سال، ارقام تعهدی غیر عملیاتی نسبت به سال قبل به صورت معنی داری منفی تر (کوچک تر) شده یا به عبارتی دیگر با گذشت زمان، محافظه کاری بیشتر شده است، (مهرانی و دیگران، ۱۳۸۸) این روند نشانگر بی توجهی در بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی توسط شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می باشد. از سوی دیگر، در

پروژه مشترکی که توسط هیأت استانداردهای حسابداری مالی آمریکا و هیأت استانداردهای بین المللی حسابداری در خصوص تدوین چارچوب مفهومی مشترک برای گردآوری استانداردهای یکپارچه حسابداری در حال اجرا می باشد، حذف ارزیابی وظیفه مباشرت مدیر از اهداف گزارشگری مالی، حذف محافظه کاری و احتیاط از ویژگی های کیفی اطلاعات صورتهای مالی و روی آوردن هرچه بیشتر به ارزش های متعارف در گزارش های مالی از عمده ترین و بحث انگیز ترین تغییرات در چارچوب مفهومی است. که شاید یکی از دلایل عدم توجه به کاربرد محافظه کاری در گزارشگری مالی در شرکتهای پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران توجه بیشتر به ارزش های متعارف به جای مفهوم محافظه کاری در گزارشگری مالی می باشد. (پروژه چارچوب مفهومی مشترک FASB و IASB، ۲۰۰۶) حال با توجه به عدم وجود رفتار محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، به آزمون فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر تأثیر محافظه کاری بر مدیریت سود می پردازیم، ولی با وجود نتیجه گیری فوق می توان انتظار داشت که آزمون فرضیه اصلی پژوهش تأثیر محافظه کاری بر مدیریت سود را به دلیل عدم وجود محافظه کاری در گزارشگری مالی مورد تأیید قرار ندهد.

نگاره ۱- روند میزان بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶



۸- آزمون فرضیه پژوهش

H₁: محافظه‌کاری در گزارشگری مالی بر روی رفتار مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران تأثیر معناداری دارد.

نتایج بدست آمده از بررسی رابطه میان محافظه‌کاری در گزارشگری مالی و مدیریت سود با استفاده از روش رگرسیون چندگانه از طریق نرم افزار SPSS در نگاره‌های زیر آورده شده است.

چنانچه از نتایج ارائه شده در نگاره ۲ استنباط می‌گردد، مقادیر ضریب همبستگی، ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل یافته نشان دهنده یک ارتباط و همبستگی بسیار ضعیف میان داده‌های مربوط به محافظه‌کاری و مدیریت سود می‌باشد. همچنین مقدار به دست آمده برای آماره دوربین-واتسون نیز این مطلب را به تأیید می‌رساند، چون چنانچه در نگاره ۲ مشاهده می‌نمائید، مقدار آماره دوربین-واتسون برابر با 2/034 می‌باشد. از طرفی با استفاده از جدول دوربین-واتسون برای ۷۰ مشاهده و 7 متغیر مستقل،

d_L برابر 1/40 و d_U برابر 1/83 می‌باشد، در نتیجه چون مقدار D بزرگتر از مقدار d_U است، بنابراین دلیلی برای رد فرضیه صفر نداریم و فرضیه $\rho = 0$ یعنی عدم ارتباط بین محافظه‌کاری و مدیریت سود را می‌پذیریم، و همچنین با استفاده از نتایج ارائه شده در نگاره ۳ تحلیل واریانس و مقدار آماره F دوباره می‌توان نتیجه گرفت که هیچ رابطه ای میان محافظه‌کاری و مدیریت سود وجود ندارد. چون مقدار آماره F برابر 0/604 است و از طرفی با استفاده از جدول F می‌دانیم که در سطح معنی‌داری ۰/۰۵، مقدار $F_{\alpha}(7,62)$ برابر ۲/۱۷ است، پس $F < F_{\alpha}(7,62)$ و در نتیجه فرضیه $H_0: \beta_i = 0$ را که نشان از عدم ارتباط بین محافظه‌کاری در گزارشگری مالی و مدیریت سود است را می‌پذیریم.

همچنین برای اثبات نتایج بالا، بدون استفاده از رگرسیون چندگانه و تنها با سنجش همبستگی میان محافظه‌کاری و مدیریت سود در هر سال، با استفاده از نرم افزار s-plus، نتایج زیر حاصل شده است:

نگاره ۲: خلاصه مدل رگرسیون چندگانه

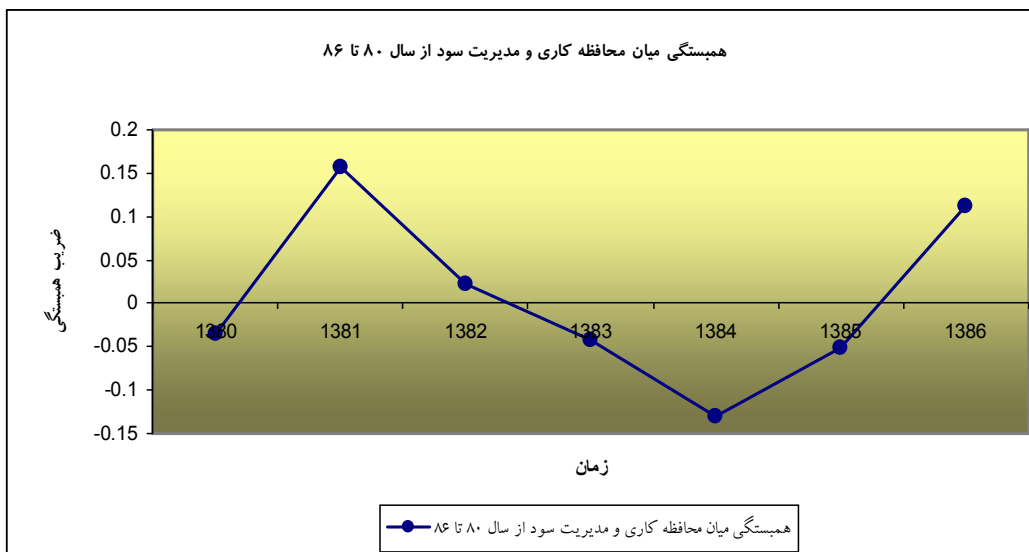
آماره دوربین-واتسون	خطای معیار برآورد	ضریب تعیین تعدیل یافته	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۲/۰۳۴	۰/۴۹۲۴	-۰/۰۴۲	۰/۰۶۴	۰/۲۵۳

نگاره ۳: جدول تحلیل واریانس

آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	مدل
۰/۶۰۴	۰/۱۴۶	۷	۱/۰۲۵	رگرسیون
	۰/۲۴۲	۶۲	۱۵/۰۳۰	خطا
		۶۹	۱۶/۰۵۵	کل

نگاره ۴: همبستگی میان محافظه‌کاری و مدیریت سود در بین سالهای ۸۰ تا ۸۶

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
ضریب همبستگی	-۰/۰۳۶	۰/۱۵۷	۰/۰۲۳	-۰/۰۴۲	-۰/۱۳۰	-۰/۰۵۱	۰/۱۱۲



می‌رفت، فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر تأثیر محافظه کاری بر روی رفتار مدیریت سود مورد پذیرش واقع نشد، که دلیل اصلی رد فرضیه فوق را می‌توان در عدم وجود رفتارهای محافظه کارانه در گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دانست. بنابراین درک تأثیر محافظه کاری بر مدیریت سود از طریق گزارشگری مالی، از یک طرف برای مدیران بنگاه‌های اقتصادی با اهمیت است از طرف دیگر، تأثیر آن بر شفافیت اطلاعات حسابداری در بازار سرمایه نیز از سطح اهمیت بالایی برخوردار است. که در تفکر حاکمیت شرکتی، همه ذینفعان می‌بایست بدان توجه نمایند.

۱۰- پیشنهادات مبتنی بر نتایج پژوهش

با توجه به این که یکی از دلایل عدم پذیرش فرضیه پژوهش، بی‌توجهی به محافظه کاری در گزارشگری مالی توسط شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران عنوان شد، اگر چه بی‌توجهی به محافظه کاری و تأکید بیشتر بر استفاده از ارزش‌های متعارف، مربوط بودن اطلاعات حسابداری را افزایش می‌دهد، اما به نظر می‌رسد قابلیت اتکاء، تأیید پذیری و

همچنان که در نمودار بالا مشاهده می‌نمائید، میزان همبستگی دو متغیر فوق در دامنه بسیار کوتاه بین -0/15 و 0/15 در نوسان شدید بوده و در نتیجه همبستگی بین این دو متغیر بسیار ضعیف بوده و در نهایت فرضیه H_1 ، رد شده و فرضیه H_0 مبنی بر عدم رابطه بین دو متغیر محافظه کاری و مدیریت سود مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

۹- نتیجه گیری و بحث

همان طوری که در بالا نیز بدان اشاره گردید، مفهوم محافظه کاری در گزارشگری مالی به عنوان مفهومی نا آشنا برای مدیران شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تلقی می‌گردد، که این امر نشان دهنده عدم بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی می‌باشد. چون همان طوری که در نمودار ۱ مشاهده شد، میزان محافظه کاری در طول دوره زمانی مورد آزمون در بین شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، در سطح بسیار پایین و در حول عدد صفر، در یک دامنه بسیار کوتاه در نوسان است. از اینرو، همچنان که بعد از بررسی روند بکارگیری محافظه کاری در گزارشگری مالی، نیز انتظار

عدم تقارن زمانی سود و MTB به عنوان دو معیار ارزیابی محافظه کاری، فصلنامه بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۵۲، ص ۱۰۶-۸۹.

۶) مهران، ساسان، محمد آبادی، مهدی، (۱۳۸۸)، روشهای اندازه گیری محافظه کاری، ماهنامه حسابداری، سال بیست و سوم، شماره ۲۰۶، ص ۶۳-۵۸.

۷) ملانظری، مهناز، کریمی‌زند، ساناز، (۱۳۸۶)، بررسی ارتباط بین هموارسازی سود با نوع صنعت در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۷، ص ۸۳-۱۰۰.

۸) نوروش، ایرج، نیکبخت، محمدرضا، سپاسی، سحر، (۱۳۸۴)، بررسی مدیریت سود در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره ۲، ص ۱۷۷-۱۶۵.

۹) وکیلی فرد، حمید رضا، بنی مهد، بهمن، (۱۳۸۸)، نقدی بر استانداردهای یکپارچه حسابداری، دانش و پژوهش حسابداری، سال پنجم، شماره ۱۷، ص ۱۷-۱۲.

10) Conceptual framework joint project of IASB and FASB, Latest Revision: 28 February (2006), [www.fasb.org / project / Conceptual_framework.shtml](http://www.fasb.org/project/Conceptual_framework.shtml).

11) Juan M., Garcia L., Beatriz G. & Araceli M., (2005), The effect of earnings management on the asymmetric timeliness of earnings, *Journal of business finance and accounting*, Vol.32, No.3, PP.691-725.

12) Juan Manuel, Garcia Lara, Araceli Mora, (2005), The Effect of Earnings Management on the Asymmetric Timeliness of

قابلیت حسابرسی را کاهش می‌دهد. چگونه می‌توان اظهار نظر حسابرسی را در زمینه ارقامی ارزیابی نمود که با قضاوت مدیران به دست آمده است. عدم احتیاط و روی آوردن به ارزش‌های متعارف، این انگیزه را در مدیران به وجود می‌آورد تا آنها در برآوردهای ارقام حسابداری به طور جانبدارانه عمل کنند و بی طرفی را رعایت نکنند. بنابراین اکثر ارزیابی‌های برآوردی، قابلیت اثبات و تأیید را نخواهد داشت. (وکیلی فرد، بنی مهد، ۱۳۸۸) از این رو، به هیأت تدوین استانداردهای حسابداری ایران پیشنهاد می‌گردد، تا تأکید بیشتری بر رعایت محافظه کاری به عنوان یکی از ویژگی‌های کیفی با اهمیت اطلاعات حسابداری نموده و با وضع الزامات جدید، ضمانت اجرایی مناسبی را برای اعمال محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکتها از طریق سازمان بورس اوراق بهادار تهران ایجاد نمایند.

منابع و مأخذ

۱) بازرگان لاری، عبدالرضا، (۱۳۸۵)، رگرسیون خطی کاربردی، شیراز، انتشارت دانشگاه شیراز، چاپ اول.

۲) بولو، قاسم، حسینی، سید علی، (۱۳۸۶)، مدیریت سود و اندازه گیری آن، مجله حسابداری رسمی، شماره ۱۲، ص ۷۲-۸۸.

۳) جوائیان کوتنایی، حمیدرضا، (۱۳۷۹)، هموارسازی سود، ماهنامه حسابداری، شماره ۱۳۶.

۴) شورورزی، محمدرضا، برزگر، عابدین، (۱۳۸۸)، نبود تقارن اطلاعاتی و نقش اطلاعاتی محافظه کاری: بررسی دیدگاه‌های متفاوت در باب محافظه کاری، ماهنامه حسابداری، شماره ۲۱۰، ص ۷۵-۵۶.

۵) کردستانی، غلامرضا، امیربیگی، حبیب، (۱۳۸۷)، محافظه کاری در گزارشگری مالی: بررسی رابطه

- Earnings, Journal of Business Finance & Accounting, PP. 692.
- 13) Lafond R. & R.Watts, (2008), The information role of conservatism, The Accounting Review, No.83, PP.447-455.
- 14) Lobo G. & Zhou J., (2006), Did conservatism in financial reporting increase after the Sarbanens-Oxley act? Initial evidence, Accounting Horizons, Vol.20, No.1, PP.57-73.
- 15) Zhou Jian , (2008) , Financial reporting after the Sarbanes-oxley act : Conservative or less earnings management ?, Research in accounting regulation , Vol.20, PP.187-192

یادداشت‌ها

¹ Conservatism

² Earnings management

³ Financial reporting.

⁴ Lobo & Zhou

⁵ Jian Zhou

⁶ International accounting standards board

⁷ Manuel, Lara, Mora

⁸ Chen

⁹ Lafond, Watts

¹⁰ Roychowdhury & Watts

¹¹ Peak et al

¹² Givoly, Hayn

¹³ Juan, Garcia, Beatriz & Araceli

¹⁴ Gregoriou & Skerratt